

Warszawa, 30.08.2023 r.

ks. dr hab. Norbert Mojżyn, prof. ucz.
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
Katedra Komunikacji Kulturowej i Artystycznej

OCENA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

BERNADETY MAJ

***Kulturotwórcza rola opactwa cysterskiego w Mogile
w życiu państwa i narodu polskiego oraz społeczności lokalnej
w XX i XXI wieku***

W przedstawionej do oceny dysertacji Pani Mgr Bernadety Maj przedmiotem badań jest kulturowe oddziaływanie niezwykle zasłużonego dla kultury naszego kraju oraz społeczności lokalnej opactwa cysterskiego w Mogile. Badania Autorki obejmujące XX i XXI wieku dotyczą okresu bardzo ważnego w życiu mogiłskiej wspólnoty: gwałtownej urbanizacji i industrializacji okolicy (budowa Nowej Huty) rzutujących na zmianę form duszpasterskiego działania, w tym aktywizację procesów kulturotwórczych. W rezultacie przemian XX wieku mogiłskie opactwo zamiast „wtapiać się” w sielski pejzaż, zostało „wtopione” w zurbanizowaną, kamienną przestrzeń wielkomiejską. Pociągnęło to za sobą ogromne zmiany w życiu cysterskich mnichów, którzy zostali zmuszeni porzucić kontemplacyjny charyzmat życia monastycznego na rzecz zaangażowanego duszpasterstwa wśród młodzieżowych i robotniczych mas budującej się Nowej Huty.

Kultura cysterska od lat jest przedmiotem zainteresowania badaczy różnych dyscyplin. Od przełomu XIX i XX wieku mnożą się opracowania monograficzne dotyczące dziejów poszczególnych klasztorów cysterskich. Koniecznie wypada wspomnieć w tym miejscu o zainteresowaniu cystersami polskich historyków i historyków sztuki, Zygmunta Świechowskiego, Jana Zachwatowicza i szczególnie Władysława Łuszczkiewicza, który opactwu w Mogile poświęcił wyjątkowo dużo uwagi. Zmiany w utrwalonym wizerunku kultury cysterskiej przyniosła publikacja „Statutów kapituły generalnej” zakonu cystersów wydana przez Caniveza w Louvain w latach 1933–1941 oraz monografie M. Auberta i A. Dimiera na temat architektury klasztorów cysterskich. Udostępnienie nieznanych do tej pory źródeł zachęciło badaczy z różnych dyscyplin do nowego spojrzenia na dzieje cystersów w Polsce. Z nową siłą badania nad rolą opactw cysterskich zostały podjęte w ostatnim dwudziestolecu przez środowiska naukowe skupione wokół Andrzeja Wyrwy, Jerzego Strzelczyka i innych badaczy. Wiele światła na dawną kulturę Mogiły rzuciły prace konserwatorskie oraz zakrojone na szeroką skalę badania na temat historii i kultury cysterskiej zainicjowane przez opata Piotra Chojnackiego.

Dotychczasowe prace badawcze koncentrowały się przede wszystkim na aspektach historycznych, archeologicznych, architektonicznych i artystycznych, a także w odniesieniu do duchowości cysterskiej. Jednak do tej pory żaden z badaczy nie pokusił się o sporządzenie kompleksowej analizy współczesnej historii opactwa mogiłskiego z perspektywy jego funkcji

kulturotwórczych. Tę lukę z powodzeniem wypełnia dysertacja Pani Bernadety Maj. Praca ta poszerza dotychczasowy stan wiedzy o dane historyczne, religijne i kulturowe, które wyraźnie dowodzą ogromnej, społeczno-kulturowej roli Mogiły zarówno w skali makro (w odniesieniu do całego kraju), jak i mikro (w odniesieniu społeczności lokalnej). W szczególności praca Doktorantki jest wartościowym i nowatorskim odczytaniem roli, w jakiej znaleźli się mnisi w nowych realiach politycznych i ustrojowych PRL-u, a następnie w wolnej III RP.

Doktorantka przyswoiła sobie w wysokim stopniu dorobek badaczy dotyczący historii opactwa mogińskiego i, szerzej, historii całego zakonu, prezentując aktualny stan badań w tym zakresie. Dorobek ten stał się kanwą do gruntownych poszukiwań wszechstronnego i komplementarnego odczytania kulturotwórczej roli cystersów mogińskich w okresie przedwojennym, powojennym, a także po przełomie ustrojowym w 1989 roku. Ta kulturotwórcza rola została zdynamizowana w okresie PRL, kiedy powojenne pokolenie Polaków karmione pustymi hasłami socjalizmu, internacjonalizmu i jedności robotniczo-chłopskiej, wyjątkowo dotkliwie odczuwało głód Boga i wartości w życiu osobistym i społecznym. Początek XXI wieku stał się nowym wyzwaniem związanym z postępującą sekularyzacją i laicyzacją społeczeństwa polskiego.

1) Ocena formalna dysertacji

Przedstawiona do recenzji dysertacja obejmuje 656 stron; z tego 76 stron zajmują aneksy (w ilości 13) i 67 – bibliografia. Praca stanowi obszerny, wielowątkowy i zróżnicowany formalnie materiał badawczy. Nadano jej strukturę zgodną z przyjętym standardem prac doktorskich. Zawiera korpus merytoryczny złożony z czterech rozdziałów, który został opatrzony wstępem, zakończeniem, aneksami, bibliografią, spisem ilustracji i spisem treści.

Pierwszy rozdział kompetentnie i szeroko traktuje o historii opactwa w Mogile osadzonej w historii zakonu cysterskiego. W rozdziale tym Doktorantka przeanalizowała szczegółowo dzieje opactwa w średniowieczu i w czasach nowożytnych; przedstawiła także dokonania poszczególnych opatów mogińskich. W drugim rozdziale zanalizowała kulturotwórczą rolę klasztoru w międzywojniu i w czasie II wojny światowej. Wiele miejsca poświęciła przemianom i adaptacji życia zakonnego do warunków społecznych panujących w wolnej Polsce, a następnie w czasach okupacji hitlerowskiej. W rozdziale trzecim Autorka poddała analizie kulturotwórczą rolę klasztoru w czasach PRL, ze szczególnym uwzględnieniem oporu wobec ideologii komunistycznej, percepcji Vaticanum II, wpływu pontyfikatu Jana Pawła II; przedstawiła także rezultaty prac konserwatorskich prowadzonych w kościele i klasztorze, które skutkowały m.in. odsłonięciem niezwykle cennych malowideł renesansowych Stanisława Samostrzelnika; przybliżyła następnie sylwetki zasłużonych opatów, których rządy przypadają na ten okres. W rozdziale czwartym Mgr Maj szeroko zanalizowała kulturotwórczą rolę opactwa po 1989 roku, otwierającego się na wyzwania współczesności. Wzięte zostały pod uwagę takie wymiary działalności klasztoru jak: kultura i duchowość, remonty i prace konserwatorskie przy kościele i klasztorze, pielęgnowanie tradycji religijnych i ludowych, turystyka i ruch pielgrzymkowy, budowa muzeum duchowości i kultury cystersów.

Język dysertacji jest poprawny, staranny i komunikatywny; z uwagi na postawione cele badawcze miejscami przechodzi w narrację wykorzystującą specjalistyczną terminologię: religijną, liturgiczną, biograficzną, historyczną czy artystyczno-architektoniczną. Tę godną pochwalenia sprawność Autorki należy z góry docenić i wyróżnić. Niemniej trzeba zauważyć także pewne potknięcia: czasami Doktorantka gubi się w zdaniach wielokrotnie złożonych i przytaczanych terminach specjalistycznych, jak np. na s. 43: „Klasztor został zbudowany z cegły palonej w „wątku wendyjskim”, w technice *opus emlectum*, która wypalona została w

trzech odcieniach (...)” – czyżby technika ta zdaniem Autorki „była wypalona w trzech odcieniach”? Przy okazji Autorka popełniła – jak domniemywam – literówkę: prawidłowo powinno być: *opus empletum*. O innych potknięciach wspomnę w końcowej części recenzji.

Układ materiału badawczego oraz wykorzystany aparat naukowy, w tym takie elementy jak przypisy, są nienaganne, zgodnie z wysokimi standardami akademickimi. Aparat krytyczny uźródławia podnoszone w dysertacji kwestie w postaci licznych przypisów o zróżnicowanym charakterze. Obok bardzo obszernych przypisów odsyłających do literatury przedmiotu są przypisy zawierające dopowiedzenia, rozwinięcia wyjaśniające i problemowe. Niemniej, nie wszystkie elementy struktury pracy stoją na tak wysokim poziomie. Duże zaskoczenie przedstawia sobą bibliografia i zaproponowany w niej podział pozycji. Autorka zastosowała niespotykany (przynajmniej dla recenzenta) podział na: 1) Źródła, rękopisy i archiwalia, filmy (s. 578–608) oraz 2) Publikacje (s. 608–644). Po pierwsze nieokreślone i niezrozumiałe jest użycie pojęcia „publikacje”, jako że obejmuje np. Ogłoszenia Parafialne, które stanowią jedno z głównych źródeł dysertacji; dodatkowo, ujęcie poszczególnych numerów Ogłoszeń Parafialnych na 11 stronach (sic!) komputeropisu wydaje się tyleż nieestetyczne (robi wrażenie błędu drukarki), co nieekologiczne (marnotrawstwo farby i papieru). Po drugie, rażąco nieprofesjonalne jest „wrzucenie do jednego worka” – bez próby systematyzacji i kategoryzacji – różnych typów dokumentów źródłowych; Autorka kompletnie ignoruje przy tym fundamentalną zasadę hierarchii źródeł i dokumentów...

Całość uzupełnia Aneks z ilustracjami ułatwiający odbiór konkretnych elementów narracji oraz wywiady (s. 498–577) i spis ilustracji (s. 645–656). Ilustracje stanowią wartość dodaną pracy, szkoda tylko, że są publikowane w małym formacie, przez co nieraz stają się nie do końca czytelne, jak np. ilustracja 16, na której praktycznie niewidoczny jest cudowny wizerunek Pana Jezusa.

2) Ocena metodologii

W swoich badaniach Doktorantka powołuje się na metodę monograficzną, która stanowi dokładną i wielowymiarową analizę wybranego materiału w określonym czasie i przestrzeni. Nie jest to li-tylko przedstawienie faktów, ale konkretyzacja relacji między badanymi elementami, wysnute wnioski, prognozy na przyszłość i propozycje doskonalenia. Ponadto, Autorka odwołuje się do metody analizy historyczno-kulturowej, interpretacji tekstów, które pozwoliły jej na pogłębioną refleksję badawczą i sformułowanie wniosków. W odniesieniu do materiałów archiwalnych posiłkuje się metodą analizy i klasyfikacji dokumentów archiwalnych i źródeł, która była potrzebna do określenia istotnych zmian kulturowych w środowisku Mogiły. W pracy znalazły się również elementy biografistyki kulturowej. Tak szeroka paleta zastosowanych metodologii i procedur badawczych świadczy pozytywnie o zdobytym doświadczeniu i osiągnięciu wystarczającej dojrzałości badawczej.

Dla oceny rozprawy doktorskiej oprócz zastosowanej metodologii kluczowe znaczenie ma postawiona hipoteza badawcza oraz szczegółowe pytania – wysiłek włożony w przygotowanie rozprawy doktorskiej winien zmierzać w kierunku ich udowodnienia lub weryfikacji trafności. Doktorantka stawia właściwie sformułowaną hipotezę, iż „pomimo kryzysów wynikających z polityczno-społecznych przełomów w XX i XXI wieku opactwo cystersów w Mogile zachowało swoją kulturotwórczą rolę w życiu państwa, narodu i społeczności lokalnej” (s. 10). W hipotezie tej Autorka odwołuje się do ugruntowanego w literaturze przedmiotu przekonania, że klasztory cysterskie posiadały i wykorzystywały na obszarze całej Europy duży potencjał cywilizacyjny i kulturotwórczy. Tym zadaniom nie

przeszkodziły (przynajmniej nie do końca) wielkie przemiany społeczno-kulturowe związane z reformacją i rewolucją przemysłową.

W oparciu o przedstawioną wyżej hipotezę badawczą Pani Maj sformułowała pytania badawcze, które przedstawiła w układzie chronologicznym. Pierwsze z pytań dotyka wydarzeń przełomu XIX i XX wieku: „Czy można mówić o roli kulturowej opactwa w Mogile pod koniec zaborów i po odzyskaniu niepodległości?” (pytanie 1 – s. 10). Dalej, Autorka pyta o tę samą rolę w odniesieniu do czasów PRL (pytanie 2), końca XX wieku (pytanie 3) i współczesności, zastanawiając się nad szansami i zagrożeniami płynącymi w związku z nasilającymi się procesami sekularyzacji społeczeństwa i nasilających się postaw konsumpcjonistycznych (pytanie 4). Przytoczone pytania należy ocenić jako całkowicie uzasadnione, adekwatne, logiczne i spójne. Dotykają one najważniejszych okresów i procesów dziejowych w życiu społecznym naszego kraju w XX i XXI wieku, jakie nie zostały bez wpływu na opactwo mogiłskie, i jakie z kolei motywowały opactwo do działań w obszarze kultury. Postawione pytania badawcze są oryginalne, nowatorskie i świadczą o spełnieniu podstawowego kryterium dla oceny pracy doktorskiej, jakim jest wybór i zastosowanie odpowiednich metod i procedur w celu ich rozwiązania. W całej dysertacji Autorka prezentuje dojrzałość metodologiczną, swobodę w kojarzeniu kontekstów interpretacyjnych, wrażliwość na związek faktów historycznych z ich kulturowymi następstwami. Wszystko to pozwala na stwierdzenie, że kluczowe dla oceny metodologii pracy doktorskiej aspekty zostały spełnione.

3) Ocena merytoryczna

Dysertacja stanowi bez wątpienia efekt benedyktyńskiej pracy badawczej Autorki. Swoimi badaniami objęła szerokie tło historyczne, niezbędne do właściwego usytuowania problematyki kulturotwórczej roli opactwa mogiłskiego. O wielkim rozmachu badawczym świadczy przywołanie w przypisach setek, jeśli nie tysięcy, źródeł i opracowań historycznych. Rezultatem jest materiał dotyczący znanych, mało znanych albo nawet zupełnie nie znanych wydarzeń i osób związanych z mogiłskim opactwem. Wszystkie zgromadzone informacje zostały poddane tematycznej i chronologicznej kategoryzacji w ramach poszczególnych rozdziałów i podrozdziałów, a część z nich posłużyła do sporządzenia kulturalnego kalendarium, które obejmuje lata 1989–2022 (s. 349–395). Zbiorczy charakter tego kalendarium predestynuje go raczej do potraktowania jako aneksu pracy, który winien stanowić podstawę do analizy problemowej. Niemniej, materiały te dobitnie unaoczniają ogromne zaangażowanie mogiłskich zakonników – mimo obarczenia wieloma obowiązkami, w tym przede wszystkim duszpasterstwem parafialnym i katechizacją – w życie kulturalne okolicy, regionu i całego kraju. Część z tych działań miała charakter stały, inna część epizodyczny, a niektóre miały charakter okolicznościowy (np. w związku z udziałem opactwa w jubileuszowych uroczystościach 1500-lecia urodzin św. Benedykta i związanych z tym wydarzeń kulturalnych (s. 251); opactwo włączyło się także w organizację obchodów Roku Stanisława Samostrzelnika, tak bardzo zasłużonego dla sztuki polskiej (s. 333). Do tego dochodzi wyświetlanie filmów, okolicznościowe koncerty, wystawy i odczyty. Wiele cennych informacji zostało przez Badaczkę pozyskanych w ramach żmudnej kwerendy archiwaliów cysterskich, ogłoszeń parafialnych oraz publikacji wydawanych przez mogiłski klasztor. Gdyby nie opracowanie Doktorantki prawdopodobnie uległaby zatarciu w pamięci lokalnych mieszkańców działalność chóru i orkiestry (s. 319-320), Duszpasterstwa Akademickiego „Kominek” czy Duszpasterstwa Nauczycieli „Ostoja” (s. 275), czy prowadzenie liceum (s. 333–341). Ciekawym obszarem eksplorowanym pod kątem roli kulturotwórczej Mogiły są prace remontowe i konserwatorskie prowadzone na bardzo cennym materiale zabytkowym, który stanowi kościół opacki i klasztor. Jego rezultatem było odsłonięcie malowideł ściennych

wykonanych przez Stanisława Samostrzelnika przez wieki zasłoniętych warstwą tynku w ramach mody na barokizację obiektów sakralnych w XVII i XVIII wieku. Interesującą rzeczą są przy okazji opisane dzieje zamontowania obecnego gotyckiego retabulum ołtarzowego umieszczonego w prezbiterium w 1948 roku i tragiczna historia oryginalnej barokowej nastawy ołtarzowej przeniesionej do kościoła w Falkowie, gdzie uległa spaleni w wyniku wzniesienia pożaru (s. 277–299). Innym wartościowym dziełem jest charakterystyka opatów przedwojennych i powojennych wraz z ich zaangażowaniem w promocje kultury w szerokim tego słowa znaczeniu. Na wymienienie zasługuje zaznaczona przez Panią Maj wszechstronna działalność kulturalna opata dra Piotra Chojnackiego, człowieka o niezwykle szerokich horyzontach humanistycznych oraz wielu innych ludzi związanych z opactwem.

Jak słusznie zauważa Doktorantka, od początku klasztor uczestniczył w ruchu pielgrzymkowym, jako jednym z najstarszych rodzajów podróżowania ludzi. Z dzisiejszego punktu widzenia można ten ruch zaliczyć do szeroko pojmowanej turystyki. Niezwykle ważnym wątkiem podjętym przez Autorkę jest wejście Mogiły w przestrzeń turystyki kulturalnej, stałej i okresowej (koncerty, wystawy itp.), w tym przede wszystkim udział w szlaku cysterskim. Jak zaznacza Autorka: „Polski fragment szlaku, z bazyliką i klasztorem w Mogile, jest doskonale zorganizowany, dostępny dla szerokiej publiczności i stanowi z pewnością zadbaną perełkę dziedzictwa kulturowego na światowym poziomie” (s. 446). Innym ciekawym obszarem kultury wyakcentowanym przez Doktorantkę jest współczesna moda na socrealizm egzemplifikowany przez urbanistyczne założenie Nowej Huty otaczające klasztor mogiński (s. 447–448).

Praca ma charakter interdyscyplinarny, to niewątpliwie podnosi wartość, ale i stawia konkretne wyzwania dla badacza. Wymaga ona nie tylko zapoznania się z dorobkiem szerokiego wachlarza ujęć badawczych, dotyczących różnych aspektów życia i działalności cystersów, ale również korzystania z odpowiedniego warsztatu metodologicznego z zakresu historii powszechnej, historii Kościoła, liturgii i historii sztuki, architektury itp. Stąd spotykamy w tekście pewne niedociągnięcia i uchybienia, o których krótko w tym miejscu nadmienię. Autorka w szczególności posługuje się pewnymi hasłami i schematami, które we współczesnych naukach historycznych zostały sfalsyfikowane lub znacząco skorygowane. Do nich należy hasłowo potraktowane zagadnienie „Biblii dla ubogich” (s. 18). Odsyłam w tym miejscu do naukowych tekstów wybitnego historyka z KUL-u, Ryszarda Knapińskiego, który rozprawia się z pokutującymi mitami na temat tzw. *Biblii Pauperum*¹. Na tej samej stronie, w odniesieniu do korekty ksiąg liturgicznych i Wulgaty w średniowieczu, Doktorantka zagadkowo pisze, iż przy pracach emendacyjnych „konsultowano się z rabinami, którzy pomagali w odczytaniu języka frankogallikańskiego (rzymskiego)”, czyżby rzeczywiście rabini byli specjalistami od języka katolickich ksiąg liturgicznych? Może raczej specjalizowali się w odczytywaniu „języka hebrajskiego (masoreckiego)” i dzięki temu pomogli dotrzeć do autentycznego sensu Biblii? Innym problemem są błędy w nomenklaturze kościelnej. Kilkakrotnie Autorka traktuje zamiennie pojęcia klasztoru i zakonu, święcenia i śluby zakonne. Klasztor jest miejscem, siedzibą zamieszkania mnichów, natomiast zakon to struktura prawnoustrojowa oparta na regule zrzeszająca mnichów i określająca sposób ich życia (s. 160). Kolejną problematyczną rzeczą jest zamienne używanie pojęć „święcenia” i „śluby zakonne”. Święcenia są niezbędne do pozostawania w stanie duchownym a nie zakonnym. Dlatego nie można zgodzić się ze zdaniem Doktorantki, że w 1891 roku „w klasztorze było co najmniej dziewięciu księży, bo tylu oddało buty do naprawy” (s. 110). Z ilości par butów – i to w przybliżeniu – można wnioskować o ilości mieszkańców, nie zaś o ich statusie („księża”). Z pewnością żaden but jednak nie powie o tym, czy jego właścicielem jest zakonnik ze

¹ Np. R. Knapiński, *Biblia pauperum - czy rzeczywiście księga ubogich duchem?*, „Roczniki Humanistyczne” 2000, t. 48 nr 2 (wydanie specjalne).

święceniami kapłańskimi czy bez święceń, bo być może jest to konwers? Podkreślmy, celem życia monastycznego nie są święcenia tylko śluby zakonne, które włączają w pełne prawa członka zakonu. Dalej, na s. 21 Autorka pisze: „Wprowadzono również instytucję braci konwersów (*fratres barbatos*) – drugi chór, czyli braci pracujących na rzecz klasztoru, często zbyt słabo wykształconych, by uzyskać święcenia [podkr. – NM]. Mimo wszystko posiadali oni pełne prawa uczestniczenia w kapitule konwentu, nosili jak inni habit i składali na ręce opata śluby posłuszeństwa po odbyciu rocznego nowicjatu, nie składali natomiast ślubów zakonnych”. W średniowieczu tylko nieliczni mnisi otrzymywali święcenia; w danym tekście chodzi raczej o tzw. śluby uroczyste, na mocy których zakonnicy stawali się pełnoprawnymi członkami zakonu, o czym sama Doktorantka wzmiankuje w ostatniej frazie przytoczonego cytatu. *Nota bene*, warto by było coś więcej napisać, dlaczego cystersów nazywano *fratres barbati*, czyli „brodaci ojcowie” – informacje na ten temat można zdobyć choćby w *Encyklopedii Kościelnej* Nowodworskiego.

Co do zasady należy z satysfakcją uznać, że analizowana praca jest zgodna z tematem zawartym w tytule. Jej lektura prowadzi czasami jednak prowadzi do wniosku, że, z jednej strony, podjęta problematyka jest miejscami zbyt szeroka, wykracza poza temat pracy (np. podjęty wątek dotyczący kasat zakonów na terenie byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego w XIX wieku – s. 62 i zaboru rosyjskiego – s. 83, czy walk o Olszynkę Grochowską w powstaniu listopadowym – s. 84, albo obszerny wykaz literatury na temat akcji misyjnych w Prusach i na Rusi – przyp. 69) a, z drugiej strony, nie poruszono (lub poruszono w niewystarczającym zakresie) pewnych zagadnień ściśle związanych z Mogiłą. Przykładem może być wzmianka na temat schematów kościołów cysterskich: na planie krzyża łacińskiego i na tzw. planie bernardyńskim (s. 41). To oczywiście bardzo ważny detal, tylko szkoda, że Autorka nie wskazuje, na jakim planie zbudowano kościół opacki w Mogile. Na marginesie warto wspomnieć o jeszcze jednej fundamentalnej z punktu widzenia rzetelności i wierności analiz historycznych zasadzie: godność, urząd i tytuł wymienianych osób podajemy w zgodzie z czasem – tak więc w podrozdziale dotyczącym wydarzeń z lat 80-ych XX wieku należało wymienić osoby z godnie z ich ówczesnymi tytułami i zajmowanymi urzędami, a nie późniejszymi, np. prof. Ryszard Terlecki – s. 266 i potem dr Ryszard Terlecki – s. 273. Jako inne niedopatrzenie trzeba przywołać konkluzję podrozdziału na temat twórczości Stanisława Samostrzelnika (*nota bene* znowu tylko w niewielkiej części obejmującego dzieła pozostawione w Mogile): „Po latach Barbara Miodońska powie o nim, że był najwybitniejszym zawodowym iluminatorem drugiej ćwierci XVI wieku” (s. 97). Jeśli Samostrzelnik był wyłącznie „najwybitniejszym zawodowym iluminatorem drugiej ćwierci XVI wieku”, a nie całej epoki (renesansu), to po co Autorka poświęciła mu aż 11 stron komputeropisu, nie licząc innych fragmentów z nim związanych? Niestety jest także zdanie: „Ogrody mają zachowany charakterystyczny średniowieczny układ urbanistyczny” (s. 335). Z uwagi na to, że klasztory cysterskie były zakładane z reguły poza miastami, bardziej właściwe by było określenie „układ ruralistyczny”.

Wniosek końcowy

Rozprawa doktorska Pani Bernadety Maj zatytułowana *Kulturotwórcza rola opactwa cysterskiego w Mogile w życiu państwa i narodu polskiego oraz społeczności lokalnej w XX i XXI wieku* stanowi oryginalne i twórcze rozwiązanie problemu badawczego ważnego zarówno dla nauk historycznych, jak i o kulturze. Praca jest wartościowa, ciekawa, stoi na wysokim poziomie merytorycznym i formalnym. O wartości dzieła świadczy szeroko przyswojona i wykorzystana literatura przedmiotu, a także bogata i dogłębna wiedza zdobyta w wyniku przeprowadzonych wywiadów, spotkań, obserwacji oraz pracy *in situ*. Autorka kompetentnie

przeprowadziła analizy źródeł i dokonała udanej syntezy wniosków; sformułowała prawidłowo problemy naukowe, cele, pytania i hipotezę badawczą, a następnie dążyła do ich rozwiązania, stosując przy tym konsekwentnie zaproponowaną metodologię i procedury badawcze, dobrane odpowiednio do poszczególnych zadań. Wykazała się dobrym warsztatem badawczym i samodzielnością prowadzenia pracy naukowej. Pewien niedosyt pozostawiają jedynie wyżej wymienione braki i nieścisłości z punktu widzenia warsztatu historycznego. Nie są one jednak w stanie przesłonić pozytywnej oceny pracy tak pod względem merytorycznym, jak i formalnym, a służą jedynie udoskonaleniu jej wartości merytorycznej i formalnej, zwłaszcza z myślą o jej przyszłej publikacji jako pozycji naukowej. Przykład mogilskiego opactwa i jego kulturowej spuścizny pokazuje, że w ostatecznym rozrachunku ponadczasową moc oddziaływania zachowują formy przekazu respektujące uniwersalne prawdy, które mają szansę przebić się przez mur relatywizmu i konsumpcjonizmu współczesnej cywilizacji przedkładającej prymat wartości materialnych nad duchowymi. W pełni tedy należy zgodzić się z kluczową tezą Doktorantki, iż „pomimo kryzysów wynikających z polityczno-społecznych przełomów w XX i XXI wieku opactwo cystersów w Mogile zachowało swoją kulturotwórczą rolę w życiu państwa, narodu i społeczności lokalnej”.

Konkludując, stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska jest w pełni oryginalnym dziełem naukowym i spełnia warunki stawiane tego rodzaju pracom naukowym, które zostały określone w Ustawie z dn. 20 lipca 2018 roku – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2022 r. poz. 574 z późn. zm.). Z tej racji **wnioskuję o dopuszczenie Mgr Bernadety Maj do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.**

Pytania do dyskusji:

1. Czy zdaniem Doktorantki mogilskie opactwo powinno zachować dotychczasowy otwarty charakter wykreowany zwłaszcza pod wpływem zaangażowania w duszpasterstwo Nowej Huty? Jeśli tak, to jak ten stan pogodzić z pierwotnym wymogiem reguły cysterskiej, aby mnisi byli pokutnikami, którzy odsuwają się od świata doczesnego, żyją w samotności i ciszy?
2. Jakie są najważniejsze osiągnięcia w kulturotwórczej działalności opactwa mogilskiego w XX wieku, które powinny być rozwijane (ewentualnie modyfikowane) w przyszłości?